

Krise Charty 77? [1990]

01

V základním dokumentu Charty 77 z ledna 1977 se praví mj., že Charta „není základnou k opoziční politické činnosti“, ale že chce vést „konstruktivní dialog s politickou a státní mocí“. Od prvních počátků se mezi námi vyskytovaly hlasy, které chtěly tyto formulace zpochybňovat tím, že je interpretovaly jako formu politické taktiky: Charty 77 prý samozřejmě byla opoziční platformou, ale v daných okolnostech je výhodnější říkat, že jí není.

02

Tady nešlo jen o různost v interpretaci některých formulací, ale o různost v samém základním přístupu k politickému životu, nebo snad lépe: k životu obce, k životu občanskému. Můžeme proto říci, že hned ve svých začátcích nesla Charta 77 vážné známky rozkolu, který bychom mohli charakterizovat jako různost v chápání vztahu mezi etikou a politikou. V minulosti se rozkolu podařilo zabránit, ale dnes propukl s plnou silou.

03

O tom, co se odehrálo v našich zemích po 17.listopadu, s jakousi samozřejmostí mluvíme jako o revoluci, a kvalifikujeme ji jako mírnou, měkkou, sametovou atd. Je to přísně vzato označení problematické, ale není bez hlubšího zdůvodnění. Měkká revoluce neznamená jen nepřítomnost nebo alespoň omezení tvrdosti, ale znamená bohužel také polovičatost, nedotaženost, kompromisnictví, nedostatek radikálních rozhodnutí a řešení. To naprosto odpovídá našim - nebo alespoň mým - zkušenostem.

04

Všichni asi máte zkušenosti vlastní. Dovolte mi, abych byl chvíli konkrétní. Byl jsem 1970 spolu s mnoha dalšími vyhozen z Filosofického ústavu ČSAV na základě rozhodnutí komise, jejíž tehdejší předseda dodnes v ústavu zůstává. Začal jsem přednášet na filosofické fakultě, kde sice vedoucí katedry filosofie byl odvolán z vedení katedry, ale zůstává na katedře jako profesor. Začal jsem přednášet na theologické fakultě, kde sice došlo k některým změnám, ale kde také došlo k zápasu, který přinesl tragické důsledky, ale až dosud neznamená vyčištění atmosféry.

05

Myslím, že tuto situaci můžeme právem zobecnit. Tato revoluce byla a je měkká, ale chybí jí zásadnost, principiálnost a radikálnost. Nemám teď na mysli vnější, nápadnou a tím povrchní radikálnost, ale opak povrchnosti: být radikální znamená jít věcem na kořeny. Chtěl bych prohlásit, že až dosud nejedeme věcem na kořeny, že to nedovedeme a že mnozí z nás ani dost nevědí, co to znamená, jít věcem na kořeny.

06

V základním prohlášení Charty 77 mj. čteme, že Charta a chartisté chtějí „působit jako prostředník v případných konfliktních situacích“. Dnes jsme

žasnoucími svědky toho, že nejenom dochází ke konfliktům mezi chartisty, ale jak někteří chartisté aktivně a programově tyto konflikty vyvolávají, a to ne pouze konflikty osobní nebo názorové, ale konflikty poklesle, upadlé politické, které generalizují a nechávají plánovitě vyústit v nálady takřka pogromové. V minulosti, když byl někdo ztlučen, když mu byl způsoben otřes mozku, nebo mu byla zlomena noha, nebo byl odvezen daleko od svého bydliště do lesa a tam omráčen a ponechán svému osudu - a vždy „neznámými úptočníky“ - mluvčí Charty nebo přinejmenším VONS to registrovali a komentovali. Dnes jsou na ulici inzultováni jedni chartisté přívrženci (nebo snad údajnými přívrženci?) jiných chartistů, a mluvčí ani členové VONSu o tom snad vůbec nevědí, Nebo se snad už připravuje příslušný dokument?

07

Rád bych v tuto chvíli připomněl 2. článek francouzské deklarace práv člověka a občana ze srpna 1789, tedy deklarace 200 let staré (dekret národního shromáždění je datován 3. září 1791). Práví se v něm: „Cílem veškerého politického spolčování je zachovávání přirozených a nepromlčitelných práv člověka. Těmito právy jsou svoboda, vlastnění, bezpečnost a odpor vůči útlaku.“

08

Že v naší „sametové revoluci“ už dochází k inzultacím, to je velmi pozoruhodné a je na to zapotřebí okamžitě a jednoznačně reagovat. Představitelé a „přísluhovači“ starého režimu až na symbolické výjimky zůstávají zapomenuti nebo tolerováni na svých místech - a předmětem nejostřejších útoků se stávají lidé pro svůj dřívější nebo i dnešní názor, a dokonce lidé, kteří si odsloužili pěkné roky ve vězení. To je podivná sametovost! Tomu spíš říkám hluboká krize. Je to krize všeobecná, ale dalo by se čekat, že nepronikne mezi chartisty. Avšak ona nejen pronikla, ona je některými chartisty rozdmýchávána a prohlubována. Je to tedy také a pro nás tady dnes především krize samotné Charty 77.

09

Nepřijmou-li to jiní, nepřijme-li to většina, měl by to být samozřejmý závazek pro chartisty: cílem vší politiky, politického spolčování a veškerého politického života musí být něco, co stojí mimo politiku a nad ní jako její mez, kterou nesmí překročit, a jako její norma, které se nesmí zpronevěřit. Žádný politický zájem, dokonce ani žádný národní zájem a žádný nejvyšší státní zájem nesmí převážet a dokonce ani jen intervenovat tam, kde jde o základní otázky lidských práv. Porušování lidských práv, lidských svobod, omezování a znesnadňování odporu proti útlaku z jakékoliv strany apod. nemůže být nikdy ospravedlněno poukazem na jakékoliv politické zájmy, nutnosti a potřeby. To musí platit alespoň pro ty, kdo podepsali náš základní dokument. Nechtějí-li se tím řídit, nechť to řeknou jasně a otevřeně - a pak odejdou.

10

Ale tohle není zdaleka to nejdůležitější. Hlavní otázka zní: co máme a budeme dělat my, kteří zůstaneme? My, kteří nedáme politické - a to

znamená technicky, mocensky politické - zájmy na první místo ve své životní orientaci a na své hodnotovém žebříčku? V základním dokumentu čteme, že Charta nechce „vytyčovat vlastní programy politických či společenských reforem nebo změn“. Tím se jistě nikdo nezavázal, že se nikdy nebude na vypracovávání takových programů podílet. Že to však nebude dělat jako chartista a že nebude prosazovat, aby se Charta 77 stala organizací nebo dokonce politickým hnutím, které by takové programy formulovalo a prosazovalo, to zůstává nepochybným závazkem. To bylo, dodnes je a do budoucnosti bude základní podmínkou toho, abychom k sobě nepřestali náležet, abychom neztratili onu základnu, na které jsme se mohli sejít a na které jsme spolu mohli mluvit a vést dialog.

11

V naší bohaté tradici formulovali v minulosti dva muži jednu důležitou zásadu. Před víc než půl tisíciletím postavil Jan Hus důraz na dvojí podmínku, jíž se člověk má a musí řídit ve svém rozhodování: rozum a svědomí. Osobně jsem velice rád, že právě zde a v této chvíli mohu připomenout, že to byl přední marxista a komunista, který to téměř před čtvrtstoletím připomněl. A druhým mužem, kterého bych chtěl vzpomenout, je Karel Havlíček, který formuloval myšlenku revoluce hlav a srdcí, na kterou pak významně navázal nejen Masaryk, ale - jak se alespoň domnívám a věřím - také pěkný houfec studentů, jež asi nikdo moc nepoučoval ani o Havlíčkovi, ani o Masarykovi, ale kteří od samého počátku jasně prohlásili, že nechtějí žádné násilí.

12

Chtěl bych vás všechny vyzvat, abyste vzali tyto zásady vážně. Zachovejte rozum a jasnou hlavu, a nezapomínejte se nikdy dotazovat svého svědomí; snažte se o vnitřní pravdivost a opravdovost, o očištění sebe samotných a na prvním místě svých srdcí. Právě ve svých hlavách a ve svých srdcích musíme prodělat základní převrat, revoluci, obrat. Nezáleží na tom, kolik takto revolučně obrácených hlav a srdcí v naší zemi bude. I kdyby každý z nás, každý z vás měl dojem, že je jen sám jediný - a tady vás ujišťuji, že by to byl hluboce nepravdivý dojem - musí na této cestě zůstat a nesmí se, nemá právo se vymlouvat a omlouvat tím, jak se chovají ti druzí. Politika a politický život je jen skrovnou částí života duchovního, jak řekl Masaryk, a my nesmíme dopustit, aby začala ovládat náš život mravní, duchovní, ba dokonce ani jen myšlenkový. Právě naopak: politika musí zůstat pod vládou rozumu a srdce a svědomí.

13

Ani dnes nebude zajisté Charta 77 základnou nějaké opoziční politické činnosti. Ale to vůbec neznamená, že se politické sféře společenského života bude vyhýbat. Dnes naopak může být političtější než kdykoliv předtím. Ale bude, měla by být politická v poněkud jiném významu. Političnost tu neznamená přizpůsobit se nové situaci, ale nadále působit nikoliv mocensko politickými prostředky k její další a stále pokračující proměně vnitřní. Demokracie není především vláda většiny anebo vláda „lidu“ v tom smyslu, který nás jako první napadá. Demokracie je především takový systém, a nejen systém, ale takový styl života, kde

mohou mít pravdu také menšina, ba dokonce jednotlivci, kde mohou mít a podržet si své názory a postoje, aniž by byli vystaveni útlaku a aniž by se museli bát za svou víru, za své předsvědčení bojovat.

14

Demokracie nemůže žít bez demokratů. Proto v ní nejde především o politické a správní formy, zvyklosti a formality. Protože konotace slova diskuse, i když zůstávají většinou zapomenuty, nejsou nejšťastnější, řekl bych raději, že demokracie je především dialog. A smyslem dialogu je začít se učit naslouchat těm druhým, abychom mohli nakonec - a spolu s nimi - naslouchat samotné pravdě. Ne tedy prosazovat sebe. To je smysl respektu k lidským právům.

Řeč na shromáždění chartistů dne 18. 3. 1990 v Obecním domě. Výňatek otištěn v Lidové demokracii 19. 3. 1990 (str. 1 + 4). Výňatek otištěn v Lidových novinách č. 23 (roč. 3) dne 24. 3. 1990, str. 2. (Titulek „Krise Charty 77?“ pochází z redakce Lidových novin – vlastní projev byl bez titulu.)